

in veel mindere mate, sabotage gepleegd. Samenvattend mag men zonder twijfel zeggen dat, gemeten aan de voor het Derde Rijk bestaande vitale noodzaak, de arbeidskracht van Duitsland en bezet Europa zo rationeel en efficiënt mogelijk in de oorlogsinspanning in te schakelen, het gehele systeem der concentratie- en *a fortiori* der vernietigingskampen neerkwam op een gigantische verspilling van arbeidskracht.

Totaalcijfers

Hoeveel gevangenen zijn in totaal, d.w.z. van '33 tot '45, in de 'officiële' concentratiekampen (en al hun *Aussenkommandos*) opgenomen en hoevelen zijn daar te gronde gegaan? Billig heeft alle terzake aanwezige gegevens gecombineerd¹ – nauwkeurig zijn ze uiteraard niet, maar, zo komt het ons voor, wèl van de goede orde van grootte. Wel te verstaan: die gegevens hebben louter betrekking op diegenen die in de kampadministraties geregistreerd werden, niet op de onmiddellijke slachtoffers van de *Endlösung* (diegenen dus die met de *RSHA*-transporten in de concentratie- c.q. vernietigingskampen aankwamen en bij aankomst vergast werden) en evenmin op de in de kampen om het leven gebrachte Russische krijgsgevangenen. Gegevens over het 'officiële' concentratiekamp Vught (het *Judendurchgangslager* en het z.g. *SD-Lager*² niet meegerekend) heeft Billig niet vermeld – die voegen wij toe (zij beslaan slechts de periode januari '43-september '44).

Wij geven in Tabel V (zie pag. 116) Billigs cijfers weer, waarbij wij de kampen rangschikken naar de totalen der gevangenen die er geregistreerd werden. Het totaal-generaal bedraagt 2 424 000 – wij willen het, in het voetspoor van Billig, tot 2 400 000 vereenvoudigen.

Dat totaal-generaal is te hoog, immers: een gevangene die bijvoorbeeld eerst in Dachau binnengebracht werd maar uit Dachau naar Auschwitz werd overgeplaatst, werd zowel in Dachau als in Auschwitz geregistreerd en komt in Tabel V dus tweemaal voor – en er zijn talloze gevangenen geweest die successievelijk in vijf of meer concentratiekampen ingeschreven werden. Nu is van een aantal concentratiekampen, t.w. Auschwitz, Buchen-

¹ J. Billig: *Les Camps de Concentration dans l'Économie du Reich hitlérien*, p. 68-102.

² Dit was een kampgedeelte dat als gevangenis voor alsnog te berechten illegale werkers fungeerde.